

Інструментально-виконавська майстерність учителя музичного мистецтва як характеристика його професійної майстерності

Л. О. Ковальова-Гончарюк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Corresponding author. E-mail: liljakovaleva@gmail.com

Paper received 09.02.21; Accepted for publication 22.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-247IX98-05>

Анотація. У статті на основі аналізу підходів науковців до трактування майстерності, виконавської, інструментально-виконавської майстерності особистості визначено інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва й доведено, що вона є комплексом властивостей і якостей особистості, що забезпечує психологічну готовність до публічного виконання музичних творів й ефективність педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в цілому, завдяки умінням втілити власні інтерпретаційні наміри, пізнати і розкрити учням зміст музики, відтворити музичні образи для школярів за допомогою різних засобів музичної виразності, здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору тощо.

Ключові слова: виконавська майстерність, майбутні вчителі музичного мистецтва; професійна майстерність.

На сьогоднішній день інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. В цей час відбувається накопичення спеціальних та загальноестетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід. Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишається актуальною. Формування виконавської майстерності – складний процес, який потребує створення спеціальних умов у закладі освіти.

Окремі аспекти проблеми формування інструментально-виконавської майстерності знайшли відображення у багатьох працях, присвячених питанням професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Абдулліна, Л. Арчажнікова, Н. Мозгалова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.). Зокрема, ученими розглянуто питання формування виконавських умінь (І. Гринчук, В. Крицький, В. Муцмакер та ін.), виконавської (М. Давидов, Т. Юник та ін.) та педагогічно-виконавської майстерності (І. Мостова та ін.), музично-педагогічної (В. Мішеченко, С. Деніжна та ін.) і музично-виконавської культури (Н. Згурська та ін.), індивідуального стилю виконавської діяльності (Є. Йоркіна та ін.), розвитку виконавських якостей (Є. Скрипкіна та ін.), виконавської активності (С. Єгорова та ін.), креативності (В. Фрицюк та ін.) тощо [7]. Однак у спеціальній літературі категорія «інструментально-виконавська майстерність майбутнього вчителя музики» досі не знайшла достатнього розкриття, що негативно позначається на практиці навчання студентів-музикантів у педагогічних університетах. Недостатньо дослідженим досі є вплив виконавської майстерності майбутніх педагогів-музикантів на самореалізацію вчителя музичного мистецтва.

Метою статті є висвітлення проблеми виконавської майстерності учителя музичного мистецтва як характеристики його професійної майстерності.

В сучасному інструментально-виконавському середовищі відбуваються постійні зміни та вдосконалення, нововведення та досягнення нових висот, які потребу-

ють певної компетентності виконавця. Майбутні вчителі музичного мистецтва також потребують покращення своєї інструментально-виконавської компетентності, адже в недалекому майбутньому вони стануть вчителями музичного мистецтва й матимуть передавати свої знання та вміння дітям, вміти викликати зацікавлення в них до музики, практично доводити свої вміння та навички. Все це потребує чималої підготовки, і не тільки технічної. Більш значимим є надання майбутнім вчителям музики практичного набуття та відшліфування їх умінь виконавської майстерності. При цьому виключно важливою, на думку Ю. Щевченко, залишається роль вищих навчальних закладів, які покликані готувати майбутніх учителів музики, здатних організовувати художньо-творчу та позакласну діяльність. Успішність розв'язання поставлених проблем залежить передусім від сформованості музично-виконавської компетентності, яка є ключовою в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музики [13].

Формування у майбутніх педагогів готовності до інструментально-виконавської діяльності є важливою проблемою сучасної музичної педагогіки вищої школи. Саме у закладах вищої освіти у процесі навчання закладаються основи інструментально-виконавської культури та майстерності, що сприяють професійній досконалості та готовності до майбутньої діяльності. Така готовність дозволяє молодому педагогу-музиканту впевнено почувати себе у професійній діяльності. Вважаємо, що інструментально-виконавська майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва, безперечно, є складовою цієї готовності.

Зміст та засоби формування окремих видів виконавської майстерності музиканта розкрито у дослідженнях відомих науковців, таких, як: Л. Баренбойм, В. Білоус, Л. Гінзбург, М. Давидов, О. Джура, Г. Нейгауз, І. Полубоярина, Ю. Цагареллі та ін.), окремі аспекти виконавської майстерності вчителя музичного мистецтва (Л. Лабінцева, І. Мостова, М. Назаренко, Г. Падалка, В. Федоришин та ін.), професійно важливі та особистісні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва (М. Білецька, О. Матвеева, Л. Котова, І. Сипченко, Т. Смирнова, В. Фрицюк, О. Щолокова та ін.).

Наукове осмислення та логіка пізнання будь-якого

об'єкта чи явища вимагає перш за все розуміння його як сутнісного поняття, терміна, що акумулює в собі своєрідність тлумачення в контексті конкретного дослідження. Музично-виконавське мистецтво як феномен культури все більше привертає увагу науковців у виявленні його особливостей у широкому аспекті художньо-творчої практики та діяльності музиканта-виконавця – у вузькому. Сутність та специфіка музично-виконавського мистецтва як об'єкта досліджень залежать від широкого спектра фактів, конкретних прикладів індивідуальної виконавської діяльності, а також теоретичних надбань. Поняття «музично-виконавське мистецтво» Т. Глушук пропонує аналізувати за двома напрямками: як процес створення нових елементів музичної культури (безпосередньо варіантів музичного виконання композиторських творів, функціонування музичної освіти, що забезпечує концертну практику виконавськими кадрами, наукових праць з даної сфери діяльності); як явище художньої культури, що включає до свого складу сукупність музично-творчих продуктів, створених за певний період часу в рамках окремої культури країни, суспільства. Музично-виконавське мистецтво як явище культури виступає складовою художньої культури, тобто системою стосунків, що виникають у процесі сприйняття музики, створення, відтворення, аналізу та оцінки музичних творів. Інакше кажучи, поняття музично-виконавського мистецтва як системного утворення у сфері художньої культури, окрім музично-виконавської діяльності як такої, містить ще і широкий спектр таких явищ як музична освіта і виховання; музично-концертне життя; музична критика і теоретико-методологічний аналіз; музичний інструментарій; засоби відтворення музики та носії музичної інформації тощо [3].

Варто зазначити, що проблема педагогічної майстерності є однією з ключових у педагогіці. У сучасній педагогіці педагогічна майстерність розглядається з позицій різних підходів і розуміється як: комплекс властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі; система професійних компетентностей педагога; технологія педагогічної дії; найвищий рівень педагогічної діяльності тощо [10].

Однак, у дослідженні нас цікавить не просто майстерність чи педагогічна майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва, а власне, інструментально-виконавська майстерність, що, звісно, виявлятиметься у педагогічній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, під час уроків музичного мистецтва.

Варто зазначити, що в мистецькій науковій літературі досить часто зустрічається поняття «виконавської діяльності» та «виконавської майстерності» музиканта.

Масова навчальна практика музичної освіти засвідчує, що у музично-виконавській підготовці інструменталістів здебільшого виконавська майстерність тлумачиться як виховання інструментально-технічних навичок поза їх зв'язком із розкриттям художнього змісту твору. При цьому ігноруються такі суттєві важелі навчання, як усвідомлення власного професійного досвіду, опора на особистісно-значущі механізми самовизначення, саморозвитку, самовдосконалення майбутніх фахівців. Недостатньо враховуються можливості

рефлексії, яку сучасна теорія і методика навчання музики (О. Рудницька, В. Федорчук та ін.) трактує як засіб ефективного розвитку митця [4].

Під виконавською майстерністю Л. Гончаренко розуміємо, перш за все, уміння втілити власні інтерпретаційні наміри, пізнати і розкрити зміст музики, відтворити музичні образи за допомогою виразної музичної мови. З огляду на це виконавську майстерність музиканта-інструменталіста вона визначає як сукупність певних компонентів, серед яких виділяє технічні та художньо-інтерпретаційні уміння, сформовані на основі особистісних якостей музиканта; уміння здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору; психологічну готовність до публічного виконання музичного твору [4].

Поняття «виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва» Н. Барсукова трактує як складову його професійної майстерності, особистісне утворення, що інтегрує у своєму змісті систему особистісних та професійно важливих якостей (музикальність, виконавську надійність), музично-професійних знань (про зміст і засоби музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності), умінь (музично-виконавські, інтерпретаційні, артистичні), необхідних для виявлення смислу та морально-естетичних цінностей музичних творів [2].

Виконавська майстерність майбутнього вчителя музики розглядається В. Федоришиним як високий рівень здатності до глибокого усвідомлення й розкриття змісту музичного твору шляхом застосування художньо-технічних засобів, що відповідають естетичним принципам емоційно-художнього мислення певної епохи. Виконавська майстерність студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів передбачає наявність широкої компетентності в галузі мистецтва, а також спроможність до вираження індивідуальної естетичної позиції у процесі художньо-образного тлумачення музики. Особливого значення науковець надає здатності майбутнього вчителя захопити власним виконанням дитячу аудиторію. Аналіз змісту виконавської майстерності дозволив визначити провідні її аспекти: емоційний, раціональний та технічний. Формування виконавської майстерності науковець визнає одним із вирішальних факторів фахової підготовки майбутніх учителів музики [12].

Виконавська майстерність, як вважає М. Михайленко, базується на системних теоретичних знаннях, вільному володінні арсеналом технічно-виразальних засобів інструмента, критичному осмисленні та орієнтації у великому сучасному інформаційному просторі, що сприяє досконалому, інтерпретаторськи змістовному та артистичному втіленню музичного твору у реальному звучанні. Вона включає в себе весь комплекс слухо-моторних та психофізіологічних характеристик, навичок та вмінь, прийомів і музично-ігрових рухів [7]. Науковець наголошує, що вдосконалення виконавської художньої техніки – процес безперервний, необхідний для здійснення інтерпретаційних завдань, органічно пов'язаний з процесом смислового інтонування музичного змісту виконуваного твору. Психофізіологічні основи виконавської майстерності включають в себе мислення, увагу, волю, відчуття, сприймання, уяву, пам'ять, емоції; художнє втілення музичного

твору базується на взаємодії інтелектуального та емоціонального факторів.

Педагогічно-виконавську майстерність І. Мостова розуміє як феномен вияву вчителем музики свого «Я» у педагогічній художньо-комунікативній діяльності через комплекс властивостей його особистості, які забезпечують вільне володіння музичним інструментом і собою у процесі втілювання художньої ідеї музичного твору для досягнення взаємодії із особистістю дитини [8].

Професія вчителя музичного мистецтва є багатовекторною за своєю специфікою та передбачає комплексне поєднання різноманітних видів професійної діяльності, однією з яких є інструментально-виконавська діяльність вчителя музичного мистецтва [6]. За визначенням відомої вченої Л. Арчажнікової, поняття інструментально-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва розкривається у вигляді необхідних знань, вмінь та навичок, які проявляються у наступних видах діяльності: сольне виконання, самостійна робота вчителя над музичним твором, акомпанування, читання нот з аркуша, транспонування гра в ансамблі, творче музикування тощо [1].

У своїх наукових дослідженнях з музичної педагогіки О. Олексюк розглядає музично-виконавську діяльність як окрему складову професійної діяльності педагога-музиканта, що проявляється у двох аспектах виконавського процесу – виконанні та інтерпретації, де виконавець виступає як творець нових художніх цінностей [9, с. 168-169], доводячи необхідність розуміння інструментально-виконавської діяльності як творчої концепції.

Інструментально-виконавська діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва, на думку І. Касілова, характеризується наявністю необхідних професійних знань, вмінь та навичок, спрямованих на професійне опанування музичним інструментом та використанням його у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, у організаційно-просвітницьких заходах з музичного мистецтва (концерти, фестивалі, конкурси, лекції-концерти, творчі вечори тощо) [6].

Специфічні риси, які характеризують специфіку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності визначає І. Касілов, а саме: визначення фізіологічних характеристик інструменталіста-виконавця та особливостей будови виконавського апарату; послідовне ускладнення репертуару як необхідна закономірність художньо-технічного розвитку інструменталіста-виконавця; орієнтація на жанрово-стильове спрямування у професійній підготовці інструменталіста-виконавця; формування поліфонічного мислення у інструменталіста-виконавця; систематичність занять за музичним інструментом [6].

Під музично-виконавською майстерністю розуміють властивість особистості, яка сформована в процесі музичної і виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних вмінь, гнучких навичок та інтерпретаторської творчості.

Музично-виконавську майстерність О. Іщенко визначає як показник професійного рівня художньо-пе-

дагогічної діяльності майбутнього викладача мистецьких дисциплін, який передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музики, виявлення власного ставлення до її художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення (інтерпретації) музичного твору в реальному звучанні. Музично-виконавська майстерність – це комплекс індивідуальних властивостей особистості, який формується в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності і проявляється як вищий рівень засвоєних вмінь, навичок та інтерпретаторської творчості [5].

Основні компоненти інструментально-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва та необхідні для неї знання, уміння й навички визначено Л. Арчажніковою. Їх складають: сольне виконання, самостійна робота вчителя над музичним твором, акомпанування, читання нот з аркуша, транспонування, гра в ансамблі, творче музикування [1]. Володіння музичним інструментом (або кількома інструментами) є важливою умовою фахової компетентності вчителя музичного мистецтва, тому процес навчання в інструментальних класах має бути зорієнтованим на формування у студентів інструментально-виконавської компетентності [11].

Слід зазначити, що формування означених компетенцій не обмежується лише інструментально-виконавською підготовкою. Цей процес здійснюється комплексно на заняттях різних фахових дисциплін – музично-теоретичних, інструментально-виконавських, вокально-хорових, музично-педагогічних, блоку дисциплін додаткової спеціалізації з фаху за вибором студента (теоретична підготовка). Здобуті знання, уміння й навички студенти реалізують у процесі проходження виробничої (педагогічної) практики в середніх загальноосвітніх навчальних закладах (практична підготовка).

Таким чином, на підставі аналізу і вивчення науково-методичної літератури ми з'ясували, що проблема розвитку інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва є однією з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців і репрезентується всебічно й досить ґрунтовно. У визначеннях учених зустрічаються невеликі розбіжності, однак всі вони вважають інструментально-виконавську майстерність властивістю, що, безперечно, впливають на результат виконання майбутніми учителями музичного мистецтва їхніх професійно-педагогічних завдань.

Отже, аналіз вищевказаних підходів до трактування майстерності, виконавської, інструментально-виконавської майстерності особистості дає змогу визначити інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва як динамічну, інтегративну характеристику, систему інструментально-виконавських знань, вмінь і навичок, психічних процесів і якостей особистості, що забезпечує успішне виконання професійно-педагогічних завдань, зокрема, пов'язаних з інтерпретаторською творчістю, дає змогу фахівцям успішно формулювати професійні завдання на уроках музичного мистецтва, виходячи з ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлені; це вияв студентами свого «Я» у інструментально-виконавській діяльності, що сприяє їхній самореалізації у музично-педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арчажнікова Л. Г. Професія – учитель музики: кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.
2. Барсукова Н. С. Педагогічні умови формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва : автореф. ... канд. пед. наук :13.00.04. Мелітополь. 2015. 20 с.
3. Глушук Т. В. Музично-виконавське мистецтво як об'єкт дослідження українського мистецтвознавства. *Культура і сучасність*. № 1, 2016. С. 87-91. <http://journals.urau.ua/kis/article/view/148408>
4. Гончаренко Л. Формування інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 112. С. 142-149.
5. Іщенко О. Музично-виконавська майстерність майбутніх викладачів мистецьких дисциплін: зміст, завдання, значення. Зб. мат. Всеукр. науково-практ. інтернет-конференції «Актуальні проблеми музичної освіти: історія, сьогодення і майбутнє». Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2017. С. 140-145.
6. Касілов І. Специфіка професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки)*. Випуск №1-2 (50-51), 2017. С. 93-98.
7. Михайленко М. П. Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста : автореф. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ. 2011. 21 с.
8. Мостова І. В. Формування педагогічно-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики : автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ. 1998. 19 с.
9. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К. : КНУКіМ, 2006. 188 с.
10. Отич О. Педагогічна майстерність – це краса й добротворність педагогічної дії <http://lib.iitta.gov.ua/710594/1/Педагогічна%20майстерність%201.pdf>
11. Пляченко Т.М. Формування інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття*. Київ. 2014. С. 61-69.
12. Федоришин В. І. Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.02. 2006. 19 с.
13. Шевченко Ю.А. Інструментально-виконавська компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. *International Scientific Journal «Internauka»* <http://www.inter-nauka.com/>

REFERENCES

1. Archazhnykova L. H. Profession - music teacher: book for teacher. Moskva : Prosveshchenye, 1984. 111 s.
2. Barsukova N. S. Pedagogical conditions of formation of performing skill of the future teacher of musical art : avtoref. ... kand. ped. nauk :13.00.04. Melitopol. 2015. 20 s.
3. Hlushchuk T. V. Music and performing arts as an object of study of Ukrainian art history. *Kultura i suchasnist*. № 1, 2016. S. 87-91. <http://journals.urau.ua/kis/article/view/148408>
4. Honcharenko L. Formation of instrumental and performing skills of the future music teacher. *Seriia: Pedahohichni nauky*. Vypusk 112. S. 142-149.
5. Ishchenko O. Musical and performing skills of future teachers of art disciplines: content, tasks, significance. *Zb. mat. Vseukr. naukovo-prakt. internet-konferentsii «Aktualni problemy muzychnoi osvity: istoriia, sohodennia i maibutnie»*. Kherson: MPP Vydavnytstvo «IT», 2017. S. 140-145.
6. Kasilov I. Specifics of professional training of future music teachers for instrumental and performance activities. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka (Seriia: Pedahohichni nauky)*. Vypusk №1-2 (50-51), 2017. S. 93-98.
7. Mykhailenko M. P. Theoretical bases of formation of performing skill of the guitarist : avtoref. ... kand. mystetstvoznavstva : 17.00.03. Kyiv. 2011. 21 s.
8. Mostova I. V. Formation of pedagogical and performing skills of the future music teacher : avtoref. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Luhansk. 1998. 19 s.
9. Oleksiuk O.M. Music pedagogy: Textbook. K. : KNUKіM, 2006. 188 s.
10. Otych O. Pedagogical skill is the beauty and charity of pedagogical action <http://lib.iitta.gov.ua/710594/1/Pedahohichna%20maisternist%201.pdf>
11. Pliachenko T.M. Formation of instrumental and performing competence of the future teacher of music art in the process of professional training. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Professional art education and art culture: challenges of the XXI century*. Kyiv. 2014. S. 61-69.
12. Fedoryshyn V. I. Formation of performing skills of students of music and pedagogical faculties in the process of collective music making : avtoref. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. 2006. 19 s.
13. Shevchenko Yu.A. Instrumental and performing competence of a future music teacher. *International Scientific Journal «Internauka»* <http://www.inter-nauka.com/>

Instrumental and performing skills of a music teacher as a characteristic of his professional skills**L. O. Kovaleva-Goncharyuk**

Abstract. The article analyzes the different approaches of scientists to the interpretation of the concept of skill, performing skills. Performing skills combine the properties and qualities of personality. These qualities provide a psychological readiness to perform musical works in public. They also help to make effective pedagogical activities of future music teachers. They help to create their own interpretations, reveal to students the meaning of music, reproduce musical images for students, use various means of musical expression, perform music-theoretical and performance analysis of musical works.

Keywords: performing skills, future music teachers; professional skill.